Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Геуюрге кюн, хычауман ай (май) 26, 2026 жыл

№ 63 (21732)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Форум

Чыгъармачылыкъдан – кючлю экономикагъа

Къолдан устала, музыка жазыучула, энчи ашарыкъла хазырлаучула, туристлеге жолла ызлаучула, сейир фестивальла да бардырыучула озгъан шабат кюн Нальчикде жыйылгъандыла. Жаш тёлюню юйюнде ётген «Креатив Эльбрус» деген биринчи регионла аралы форум чыгъармачылыкъ иш жаланда заманны зауукълу оздуруу бла байламлы болмагъанын кёргюзтгенди. Энди ол экономиканы креатив индустрия деген жангы бёлюмюдю: ишчи жерле къурайды, жолоучуланы тартады эмда, быллай ишлени барысын да тюз къурай, файда келтиреди.

Форум баргъан бир кюнню ичинде экспертле эмда жер-жерли устала башламчылыкъланы бизнес-планла бла, къолдан усталыкъланы уа тынгылы иш бла байларгъа кюрешгендиле.

КРЕАТИВ ЭКОНОМИКА

Кёпле креатив индустрияны суратлау искусствогъа неда къол усталыкълагъа санайдыла. Аны магъанасы уа къайда кенгди: ол, адамны акъылында тууп, къолгъа алыннган неда жумуш халда къуралгъан, башхала уа анга ахча тёлерге хазыр болгъан затды. Дизайн, IT-жарашдырыула, аш-азыкъ этиу, болгъан ишле бла байламлы туризм,

медиа, миллет усталыкъла, кино эмда парфюмерия окъуна – барысы да бир сынжырны чыкларыдыла. «Креатив – ол биз мурат этип, жашауда бардыргъан затды. Келир заманны юсюнден сагъыш эте эсек, жашауну чархын алгъа бургъан ийнаныу ма олду», – дегенди КъМР-ни Башчысы Казбек Коков.

Къырал салгъан борч да ачыкъды: 2030 жылгъа креатив бёлюмню экономикагъа къошумчулугъун 6 процентге жетдирирге. Аны магъанасын жаланда «фахмулулагъа болушуу» дегенча ангылап къояргъа керекмейди. Хар регионда да оюмну къолгъа алырча, кёз бла кёрюрча, сезерча, ол файда келтирирча затха айландыргъан система къурааргъа керекди. Аны хайырын а хар ким да кёрлюкдю: проектни къурагъан адамдан башлап къыралгъа дери.

УСТАЛА ДА АНДА

Форум къонакълагъа кёрмюч-ярмарка бла тюбегенди. Анда уа мияладан, териден, къошундан, агъачдан этилген адырла, илляула, бел баула, минчакъла, тюрлю-тюрлю башха затла да бар эдиле. Устала кёп эдиле, деп айтырча тюйюл эди, алай а быллай иш биринчи кере къуралгъанын эсге алсакъ, къарар зат бар эди. КъМР-ни Башчысы Казбек Коков да сувенирле салыннган тизгинлени арасы бла ашыкъмай айланып, адамла бла да ушакъ этгенди.

Ызы бла Жаш тёлюню юйюню сахнасында, жарыкъ тепсеуледен сора, пленар жыйылыу башланнганды. Анда къырал къуллукъчула бла экспертле жангы индустрияны, КъМР-ни онгларыны эмда аны келир заманыны юсюнден сёлешгендиле, этиллик атламланы, къураллыкъ жерлени эмда боллукъ ишлени сюзгендиле. Ушакъны аллында уа презентация бардырып, республиканы жангы чакъырыу сёзюн туура этгендиле. Бу кюннге дери ол «КъМР жюреклени бийлейди!» деп алай эди, энди уа – «Сёзледен эсе сезимле кючлюдюле!»

Ахыры 2-чи бетдеди.

Мадар

Минги тауну этеклеринде жараула этерча онгла къураллыкъдыла

«Эльбрус» курортда олимпиада эм паралимпиада спортну тюрлюлерине кирген ол санда тау лыжаладан, сноубордан, фристайлдан, ски-альпинизмден россейли спортчулагъа жараула этерча шёндюгюлю онгла къуралгъандыла. Ол бек магъаналыды эм керекли жумушду Къабарты-Малкъаргъа, нек дегенде бийик тау жерледе дайым къыралыбызны алчы спорт командаларыны тюрлю-тюрлю дисциплиналада жараулары бардырылып турадыла, деп билдиргенди КъМР-ни Башчысы Казбек Коков МАХ-да каналында.

Ол жумушла бла байламлы РФ-ни Правительствосуну Председатели Михаил Мишустин 30 апрельде Правительстволу комиссияны келечилери бла бардырылгъан жыйылыуда буюруу бергенди. Анга кёре РФ-ни Спорт Министерствосу, РФ-ни Экономика айныту министерствосу эм Кавказ.РФ биригиу бла бирге 1 сентябрьге оюмла хазырларгъа керекдиле.

Эсигизге салайым, жыйылыу Минеральные Воды шахарда Кавказ инвестиция форумну чеклеринде бардырылгъан эди.

РФ-ни Правительствосуну оноучусу берген буюруулагъа бизни республикагъа магъанасы уллу болгъан регионла аралы турист маршрут жолну кезиу-кезиу тапландырыу бла байламлы «Кавказны миллет жолу» деген проект киргенди. Ол жол Дагъыстанны, Чеченни, Ингушетияны, Шимал

Осетия-Аланияны, Къабарты-Малкъарны, Къарачай-Черкесни эм Краснодар крайны ичи бла ётеди. Башланнган а Дербентде этеди, бошалгъаны уа – Сочи шахарда.

Белгиленнгеннге кёре, проект 5 августха хазыр болургъа керекди. Аны РФ-ни Экономика айныту, Табийгъат эм Финансла министерстволары Шимал-Кавказ федерал округну эм Кавказ.РФ биригиуню келечилери бла бирге жарашдырадыла.

Андан сора да, Шимал Кавказны регионларына тири айнырgъа боллукъ бёлюмледен бирине гюллени ёсдюрюу белгиленнгенди. Бу жаны бла инвестиция башламчылыкълагъа да, къыралны жанындан болушлукъ бериллигине да къаралгъанды.

РФ-ни Правительствосуну Председатели Шимал Кавказ федерал округну оноучуларына РФ-ни Жарыкъландырыу министерствосу эм РФ-ни Экономика айныту министерствосу бла бирге 1 сентябрьге дери орта профессионал билим бериуню комплексли айныту бла байламлы программаны хазырларгъа эм къабыл этерге буюргъанды. Аны магъанасы-регионлада урунуу рынокну квалификациялары бийик болгъан ишчиле бла жалчытыргъады, деп айтылады билдириуде.

Жыйылыу

Багъыуну жангы амалларын сюзгендиле

Кёп болмай Москвада санаторийледе бла курортлада багъыугъа жораланып, XII халкъла аралы конгресс бардырылгъанды. Анга Россейден, тыш къыралладан да медицина организацияланы таматалары, белгили специалистле къатышхандыла. Къабарты-Малкъардан а «Звёздочка» республикалы сабий санаторийни эмда Сабий реабилитация араны баш врачлары Елена Кокутенко бла Марита Крымукова баргъандыла.

Ишчи программагъа кёре жыйырмадан артыкъ секция ишлегенди. Аны бла бирге мастер-классла, тюбешиуле эм бюгюннгю оборудованияны кёрмючю да къуралгъандыла.

Къабарты-Малкъарда санатор-курорт комплексни юсюнден Елена Кокутенко билдириу этгенди эмда «Нальчик» федерал магъаналы курортда бюгюнлюкде тамамланнган жумушланы эм жууукъ заманда сингдириллик онгланы юслеринден айтханды.

Жыйылыуда багъыу ишни игилендириуге, санаторийледе бла курортлада солугъан сабийлени бла абаданланы эмда энчи аскер операциягъа къатышханланы саулукъларын кючлеуге энчи эс бурулгъанды. Аны бла бирге алгъаракълада Минеральные Воды шахарда Кавказ инвестиция форумну кезиуюнде этилген келишимлеге кёре бардыраллыкъ проектлени юслеринден да айтылгъанды.

Конгрессге къатышханла санаторийледе бла курортда багъыуну бюгюннгю амаллары бла шагъырейленнгендиле. Бюгюнлюкде саулукъну кючлерча онгланы жамауатны иги кесеги хайырланырча, бёлюм айнырча, цифралы амалла эм жангы технологияла да тири хайырланырча мадарла, башха тюрлю соруула да сюзюлгендиле.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Бюгюн Россейде предпринимательликни кюнюдю

Аны жашау жоругъу – не ишни да эртте башларгъа эмда аны сюерге

Алгъын, холодильникле болмагъан заманлада, къошда айла бла тургъан малчыла этни къакъ этип сакълагъандыла, юйюрледе да аны къатыкъгъа тутхандыла. Ол тёре бюгюнлюкде да сакъланады, сёз ючюн, узакъ жолоучулукъгъа атланнганла биргелерине къакъ этни аладыла. Аны картоф бла къууурса уа, бютюнда татыулу, татымлы да аш болады. Мени эсимдеди биз гитче заманда анабызны къакъ эт бла этген жаркоюну татыуу.

Бюгюнлюкде къакъ этни тюкенледе, базарда да кёрюрге боллукъду. Анга сурам болгъанын да билебиз. Мисирланы Хажи-Муратны жашы Даниял этни къакъ этиу бла кюрешгенледен бириди. Ол Огъары Малкъарда жашайды, энчи предпринимательди. Ол жарашдыргъан эмда «Кавказское» деген бла белги сатылгъан къакъ этни юсюнден эшитмеген, аны алып ашамагъан Къабарты-Малкъарда хазна кёп адам болмаз. Аны республиканы тюкенлеринден сора да, Россейни кёп регионларында уллу сатыу-алыу аралада да кёрюрге боллукъду.

Даниял жарашдыргъан къакъ эт халал союлгъан тууар малдан этиледи. Аны бир кере татхан, дагъыда къайтып алмай къоймайды.

Кертиди, бу кюнледе Даниялгъа тюбер онг болмагъанды, ол хаж къылыргъа кетип турады. Болсада эгечи Мадина бла тюбешип, юйюр жумушларыны юсюнден айтырын тилегенме.

– Не ишни да эрттенликде-эртте къолгъа алсанг, ол алгъа бармай къалмайды. Даниял да Огъары Малкъардан эрттенликде сагъат алтыдан кеч къалмай Вольный Ауулда цехине жетеди. Андан сора анда иш къайнап башлайды, – дейди Мадина.

Ол биринчи бу ишни аталары башлагъанын да айтады. «Бюгюнча эсимдеди, юйюбюзде къой союлса, аны бир къабыргъасын къышда печьни башында, жайда уа чардакъда тагъып къурутуучусу. Биз, сабийле, барыбыз да аны бек жаратып ашаучу эдик. Кюнлени биринде уа, атабыз тамата къарындашыбыз Даниялгъа: «Жаш, сен бу ишни къолгъа алып, къурап бардырсанг эди, аны эбине мен тюшюндюрюр эдим», – дейди. Алгъа къарындашым аны артыкъ дурус кёрмейди, болсада бир асыралгъан тууарыбызны да союп, аны этин къакъ этип, тюкенлеге салып кёреди. Ма алай бла, аз-аздан, иш аягъы юсюне тура башлайды, этге сурам да ёседи. Биринчи заманда атабыз да болушады анга. Ол ауушхандан сора уа, ишни толусунлай къолгъа Даниял кеси алады», – дейди Мадина.

Ол билдиргенича, бу ишге аналары, эгечле, къарындашла да киришедиле. Сёзсюз, биринчи жыл бек къыйын эди, кёп зат жетишмей, чырмаула чыгъа тургъандыла. Элде электрокючню терк-терк ёчюлтюучюлери бютюн бек къыйнай эди. Даниял а арбазда производстволу печьле орнатады. Электрокюч жетишмегени себепли Вольный Ауулда артыкъ уллу болмагъан цех ачады. Энди битеу юйюрлери бла анда ишлейдиле. «Эртте заманлада ата-бабаларыбыз этге кёп хант туз себип, алай къурутхандыла, биз да алгъа алай этип тургъанбыз. Артданартха уа, алыучуланы сурамларына кёре, пурчну, дагъыда анга ушаш башха затланы да къошуп башлайбыз», – дейди Мадина.

Мисирланы Даниял КъМР-ни экономика министри Рахайланы Борис бла.

Даниял бла атасы бу ишни къурагъанлы онбеш жылдан атлагъанды. Аллай бир заманны ичинде биргесине уруннган къарындашлары, эгечлери, киеулери да ишни эбине тюшюннгендиле, этни къакъ этиуню амалында не гитче затны да эсге алып, дурус тамамлайдыла. Аны энчи амалыны юсюнден да Мадина сюйюп хапарлагъанды: этни тууар бутну шаугютюнден алып, энчи машина бла жукъа кеседиле, бир кюнню бла кечени ичинде анга къошулгъан пурч, туз, башха керекле да бир бирин табадыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жамауат

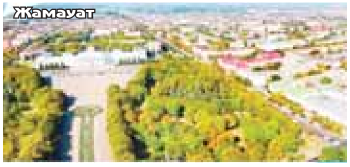

Келигиз, сайлаулагъа тири къатышайыкъ

Къабарты-Малкъарда «Ырахат шахар болумну къурау» федерал проектге эмда «Жашау этерге инфраструктура» миллет проектге тийишлиликде орамланы бла адамла аслам жыйылгъан солуу жерлени тапландырыу ишле къыстау бардырыладыла.

Барыбыз да билгенден, апрель айда 6-чы битеуроссей къол кётюрюу башланнганды. Бизни регионда ол проектлеге 11 муниципал къуралыудан 26 объект киргенди. Бизни борчубуз а ол башламчылыкъла ючюн къол кётюрюп, ала хорларча этиудю. Нальчик, Чегем, Прохладный эм Майский шахарладан ючюшери, къалгъан муниципалитетледен да экишери кёргюзтюлгендиле.

Бюгюнлюкде къол кётюрюуге республикадан 940 минг адам къатышхандыла. Аладан 9 минги Нальчикдендиле. Шахардагъы объектледен Ватутин атлы орамны тийресинде солуу жер алгъа чыгъыпды. Аны ючюн 4700 адам къол кётюргенди. 115-чи атлы дивизияны скверы бла Киров эм Кулиев атлы орамла бошалгъан жердеги сквери ючюн къол кётюргенлени саны уа тенгдиле – 2800 чакълы бир адам.

Сайлаула 12 июньнга дери бардырыллыкъдыла. Хар инсан да алагъа къатышыргъа боллукъду. Аны ючюн Къырал жумушланы платформасында **zagorodsreda**. **gosuslugi**.**ru** ссылка бла кирип, волонтёрланы болушлукълары бла хайырланып неда къол кётюрюрге деп белгиленнген энчи жерлеге барып, оюмугъузну билдирирге боллукъсуз.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Билдириу

КъМР-ни Парламентини депутатларыны эслерине

2025 жылда 28 майда КъМР-ни Парламентини юйюнде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини кезиулю жыйылыуу боллукъду. Ол 10:00 сагъатда башланырыкъды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Жазылыу-2026

Газетни къадарына бирден къайгъырайыкъ!

ХУРМЕТЛИ ЖАМАУАТ!

Сиз республикабызда тамамланнган ишлени юслеринден толу хапар алыргъа сюе эсегиз;

сиз ёз халкъыгъызны адамы болгъаныгъызны дайым сезгенлей турургъа сюе эсегиз;

сиз малкъарлыланы тарыхларыны, маданият хазналарыны, тёрелерини эмда адетлерини, аланы бюгюннгю жашауларыны, жетишимлерини эм къайгъыларыны юсюнден кёбюрек билирге итине эсегиз – «ЗАМАН» ГАЗЕТГЕ ЖАЗЫЛЫГЪЫЗ!

Аны бетлеринде сиз кёп сейирлик затланы табарыкъсыз, ол хар юйюрге да керек болгъанына тюшюнюрюксюз!

Эсигизге салайыкъ, 2026 жылны экинчи жарымыны 6 айына газетге жазылыу почта бёлюмледе бардырылады. Аны багъасы **1130 сом бла 82 капекди**.

Изданиябызгъа Интернетде бу адресни ***https://smikbr.ru/zaman*** ачып, ол магъаналы жумушну алай тамамларгъа да боллукъду.

«Заман» газетни редколлегиясы.

БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П5893

Хурметли жамауат!

Энди «Заман» газетни МАХ-да кесини каналы барды.

Сизни ары къошулургъа чакъырабыз.

https://max.ru/id725009184_gos4

Ич дуниянгы арулагъан, таза ниетни, мамырлыкъны да къуанчы 3 бет

Ёсе келген тёлюге тин байлыкъ 4 бет

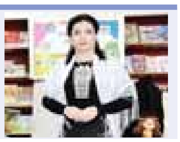

Чыгъармачылыкъдан – кючлю экономикагъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Дагъыда регионну энчи белгисини – жарыкъ кёллю алмастыны – юсюнден видеоролик кёргюзтгендиле. Аланы къурагъанланы муратлары ангылашыныулуду: бизни республика энди къуру тауланы бла ауузланы угъай, жолоучулукъдан сора къаллыкъ сезимлени «сатаргъа» керекди. Ушакъгъа къатышханла: «Туризм тюрленнгенди, регион да аны бла бирге тюрленирге керекди», – деп белгилегендиле.

ХУНЕРЛИКДЕН ФАЙДА ЧЫГЪАРЧА

Форумну ишчи программасы бай эди. Жарыкъландырыугъа анда баш магъана берилгенди. Экспертле, сынамлары бла шагъырейлендире, энди ишлеп башлагъанланы тёрели жангылычларын сюзгендиле.

Сёз ючюн, кёбюсю бизнес-план къурамайдыла, къырал структураладан да къоркъадыла. Дагъыда, адамланы излемлерине къарамай, аберилерин къуру кеслери ючюн чыгъарадыла. Экинчиси: грантланы бла субсидияланы алгъан къыйын сунуп, аладан къачадыла. Ючюнчюсю уа – жангызлай къармашыу.

«Сиз проектлени власть бла келишмей бардырыргъа кюрешсегиз, ишигиз къураллыкъ тюйюлдю», – деп эсгертгенди креатив индустрияланы айнытыуну «КРЕАДЭВ» арасыны башчысы **Татьяна Храпко**. Ол муратларын толтурургъа сюйгенлеге Маданият башламчылыкъланы Президент фонду эмда Горчаковну фонду билеклик этгенлерин да билдиргенди. Алай болушлукъ алыр ючюн, башламчылыкъны регионну бир шарт борчун тамамлау бла байламлы этерге керекди. Туристле тартылырча этиу, ишчи жерле къурау неда миллет хазнаны сакълау дегенча. «Умутларыгъыз къыралнықъыла бла бирге атласала, амал тапхан тынчыракъ болады», – деп белгилегенди ол.

Башкъортостандан келген блогер **Раис Габитов** а адамны кеси аллына ишлерге кюрешгенине эмда башхала бла ушакъ эте билиуюне энчи эс бургъанды. «Коммерциялы компанияла эмда власть органла бла ишлерге къоркъмагъыз. Проектигизде алагъа да тийишли сейирле табылмай къаллыкъ тюйюлдюле – аланы эсге алсагъыз, экилери да сизни болушлукъчуларыгъыз боллукъдула», – дегенди ол.

Раисни сёзлерине ийнанырчады: бу адам 1200 километр

Раис Габитов.

узунлугъу болгъан Къыбыла-Урал жаяу жолну къурагъанды. Ол а Башкъортостанны эмда Челябинск областьны белгили жерлери бла ётген туризм маршрутду. Бу уллу проектни ол жангыз кеси башлагъан эди. Алай артда анга волонтёрла, уста гидле, картографла къошулгъандыла, ызы бла республиканы туризм министерствосу эмда РФ-ни Стратегия башламчылыкъланы агентствосу да себеплик этгендиле.

ЖЮРЕКГЕ – АСЫУ, БОХЧАГЪА – ХАЙЫРЛЫ

Бюгюнлюкде туризм къуру табийгъатны аллында суратха тюшюу тюйюлдю. Ол адам кеси бла алып кетген жарыкъ сезимле бла сынамды. Алай айта, тюрлю-тюрлю ишлеге жораланнган туризмни къураучу **Юлия Жоля** быллай шартланы туура этгенди: ишчи туризм регионну экономикасына тёрели туризмден эсе жети кереге кёп файда келтиреди, уллу фестивальлагъа, аныча тюрлю-тюрлю жумушлагъа къырал къоратхан ахчаны экиден бири анга налогла бла къайтады.

Фестивальны тап къурал-гъан программасы бар эсе, ол жаланда ариу болгъаны ючюн келгенбиз дегенлени угъай, тийишли излемлери эмда къарамлары болгъанланы да жыяды. Аллай жумушлагъа къатышханланы саны жарым мингден атласа, аны хайырын къонакъ юйле, ашхана, сатыу-алыу бёлюм да кёредиле. Бир-эки минг къонагъы болгъан фестивальла уа регионну экономикасына сезилирча себеплик этедиле.

Дагъыда фестивальла эмда форумла рекламагъа ахчалары жетмеген предпринимательлеге да хакъсыз майданла боладыла. «Алгъа сен алагъа ишлейсе, ызы бла уа ала ишлейдиле санга», – деп чертгенди Юлия Жоля.

БУРУННГУЛУ ХАЗНАЛА ЭМДА ЦИФРАЛЫ АМАЛЛА

КъМР-де креатив экономиканы хайыры шёндю окъуна бир ненча проектни юсюнде кёрюнеди. Сёз ючюн, **Ксаналаны Расул** «Нартланы жолу» деген цифралы приложениясы бла шагъырейлендиргенди. Анда бизни республикада эки жюзге жууукъ жер, хазыр маршрутла эмда интерактив карта бардыла. «Регион смартфонда жокъ эсе, шёндюгю туризм да жокъду», - деп белгилегенди Расул. Бу проект жаш тёлюню беш эм иги башламчылыкъларыны санына киргенди, кеси да саулай Шимал Кавказгъа магъаналы болургъа ушайды.

Башха юлгю: **Жангоразланы Къыралбий** юйюрю бла бирге Огъары Малкъарда ишлеген къонакъ юй. Ол, ата-бабаларыны журтун жангыртып, аны ресторана эмда китапханасы болгъан къонакъ юйге айландыргъанды. «Биз жангы бир зат да къурамагъанбыз, тамырларыбызгъа къайтханбыз», – дегенди Къыралбий.

Дизайнер **Джамиля Керефова (Созайланы къызлары)** уа бизде жерлени белгилерин модагъа кийиргенди: аны «Кавказ. Малкъар» деген жазыулары болгъан юс кийимлерине сурам уллуду. Миллет хазна кеси аллына, ташада сакъланып турмай, жерлени, тарыхны, адамланы юслеринден хапарласа, хайыр келтирмей къоймайды.

МЕКТЕП ЭМДА УМУТЛА

Форум, къуру сёлешиуле бла чекленип къалмай, ачыкъ шартла эмда оноула бла бошагъанды ишин. Къабарты-Малкъар федерал суб-

сидия къоллу болгъанды – 79 миллион сомгъа креатив индустрияланы биринчи школу ачыллыкъды. «Республикада энди бу бёлюмню экосистемасы къуралып барады», - деп белгилегенди Казбек Коков. Ол айтханнга кёре, Нальчикни курорт инфраструктурасы да тынгылы бола барады: къонакъ юйледе бийик даражалы 500 жер къураргъа, эски отоуларын жангыртыргъа, жолланы эмда паркланы айнытыргъа белгиленеди.

Республиканы Башчысы Тырныаууну юсюнден энчи айтханды: шахарны советледен къалгъан хазнасын, къоюлгъан шахталаны, эски рудниклени окъуна хайырланып, бийик тау туризмни арасыча этер умут барды. «Республикада туризм орузламаны бютюн терен жарашдырыргъа керекбиз, мында сау жылны ичинде тюрлю-тюрлю ишле бардырылып турурча», – деп къошханды Казбек Коков.

АХЫРЫ

Биринчи «Креатив Эльбрусха» сегиз регионндан 700-ден аслам адам эмда отузгъа жууукъ эксперт къатышхандыла. Аны кезиуюнде КъМР-ни Айнытыуну корпорациясы эмда Тюрлю-тюрлю ишлеге жораланнган туризмни ассоциациясы (НАОМ) бирге проектле бардырыргъа эмда инвестицияла келирча этерге келишгендиле.

Форумгъа къатышханла кёп жангычылыкъланы билгендиле: грантлагъа заявка бериуню жорукъларындан башлап, жер-жерли брендлени ариу къурап кёргюзтюуге дери. Власть органла да бу бёлюмню онгларын кёргендиле, къаллай кёрюмдюлеге жетерге, не болушлукъ этерге кереклисине да тюшюннгендиле. Жууукъ заманнга баш борчла да белгиленнгендиле: креатив индустрияланы школун ачыу, бёлюмню кластерин къурау, Нальчикде къонакъ юйлени жангыртыу эмда регионну сагъынылгъан орузламасын толтуруу. Билим, онгла, инфраструктура бардыла, право жаны бла мурдор да салыннганды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Бушуу

АХОХОВ Таймураз Борисович

Къабарты-Малкъар Республикагъа уллу бушуу сынаргъа тюшгенди. Республикада аты айтылгъан къырал къуллукъчу, Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны таматасы Ахохов Таймураз Борисович 2026 жылда 24 майда замансыз дуниядан кетгенди.

Таймураз Борисович 1971 жылда 10 июльда Баксан шахарда тугъанды. Нарткъалада 1-чи номерли битеулю билим берген мектепни айырмалы бошагъандан сора, Москвада М.В. Ломоносов атлы къырал университетге кирип, аны да 1995 жылда социология бёлюмюн айырмалы тауусханды. 2003 жылда Х.М. Бербеков атлы Къабарты-Малкъар къырал университетни «Юриспруденция» бёлюмюнде экинчи билим алгъанды. 2002 жылда экономика илмуланы кандидаты даражагъа диссертациясын къоруулагъанды.

Ахохов Т.Б. урунуу жолун 1996 жылда «Къабарты-Малкъар» эркин экономика зонаны администрациясында алчы специалист болуп башлагъанды. 1998 жылда Къабарты-Малкъар Республикада Къырал налог инспекциягъа ишге кёчгенди. 2002 жылдан башлап Къабарты-Малкъар Республиканы налог полициясыны органларында, ызы бла Къабарты-Малкъар Республиканы ич ишлерини органларында къуллукъ этгенди. 2004 жылдан башлап Россей Федерацияны Федерал налог службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясында тюрлю-тюрлю къуллукълада ишлегенди.

2015 жылда Таймураз Ахохов КъМР-ни урунуу эмда социал къоруулау министрини орунбасарына салыннганды, ызы бла Федерал казначействону Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясына башчылыкъ этгенди. 2016 жылда ол Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары, артда уа биринчи орунбасары болгъанды. 2018 жылдан ол Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясына таматалыкъ этгенди.

«Единая Россия» Битеуроссей политика партияны Регион Политика Советини Секретарыны орунбасары болуп, Ахохов Т.Б. жамауат-политика иш бла да жетишимли кюрешгенди.

Битеу къуллукълада да Таймураз Борисович уллу профессионаллыгъын, аны бла бирге адамлыкъ шартларын да кёргюзтгенди. Аны излемлери бийик болгъандыла, эм алгъа уа кеси кесине, огъурлулугъу, уллу кёллю болмауу эмда адамлагъа къайгъырыуу уа керти ышанлары эдиле.

Таймураз Борисович Ахохов къысха, алай жарыкъ жашау жашагъанды. Къабарты-Малкъарны тийишли жашларындан бирини, сыйы-намысы болгъан, салыннган борчун толтурургъа итиннген, низамлы, ышаннгылы эмда къайгъырыулу тенгибизни юсюнден эсгериуле бизни жюреклерибизде ёмюрлеге сакъланырыкъдыла.

Коков К.В., Егорова Т.Б., Мусукланы А.Т., Кодзоков М.М., Васильченко Д.А., Амшокова Ф.К., Бекишев Р.Х., Бердов Х.А., Бифов А.Ж., Геккиланы З.Д., Гешев В.М., Говоров С.А., Губин Г.С., Гучев А.А., Гятов Р.Х., Жанатайланы С.А., Зумакъулланы Б.М., Каноков А.Б., Карданов М.Н., Кашироков З.К., Коков Ю.А., Кунижев М.А., Крючков В.Г., Маиров Ю.Х., Мальбахов Б.Х., Маслов Н.А., Панагов М.А., Родина В.С., Сарбашланы С.М., Сохроков Х.Х., Татуев К.Б., Улбашланы М.М., Уяналаны А.М., Федченко Л.М., Хашхожев А.Б., Хубиев М.Б., Шхагошев А.Л.

Уллу Ата журт уруш башланнганлы 85-жыллыгъына

Жигитлигини белгиси – сыйлы орден

1941 жылны 10 июлюнда Къашхатауда жашагъанла эллилерини уллу къауумун фронтха ашыргъандыла. Аланы араларында Ахшаякъланы Биязулкъа да болгъанды. Ол уруш жолла бла Сталинграддан башлап, Берлиннге дери жетгенди.

Къарыулу жаш болгъаны себепли, аны женгил артиллерия топну жерлеучюсюне салгъан эдиле: 16-килограммлыкъ топ окъну ол женгил кётюргенди. Аны биргесине батареяны командири капитан Иван Огий, артиллерия сауутну командири Нальчикден сержант Долгов, башхала да болгъандыла. Биязулкъа аланы хар заманда да игилик бла эсгергенди. «Барысы да ахшы адамла эдиле, бир бирге билеклик этерге ашыкъгъандыла», – деучю эди.

1942 жылны жаз башыны ахырында душман Волга таба ёшюн ургъанды. Баш магъаналы сермешле алгъа Сталинградны тийресинде, артда уа шахарны кесинде баргъандыла. Ахшаякъ улу 14 октябрь ол къуллукъ этген 29-чу гаубица артиллерия бригадагъа бек къыйын сынауланы кюню болгъанды, деп эсгере эди. Кёкден, жерден да топ окъла жаудуруп бошагъанларындан сора, гитлерчиле трактор заводха ёшюн ургъандыла. Тёзюп болмазча къаты къазауат бара эди. Фашист танкла аланы батареялары таба ычхыннгандыла. Аланы ызларындан а немисли жаяу аскерле келе эдиле.

Комбат Огий танкланы жууугъуракъ келме къоюгъуз, деп буйрукъ береди. Аланы къыжылдагъан тауушлары эшитилип башланнганда, бизникиле от ачадыла. Немислилени танклары бир бири ызларындан жанып, алгъа тебалмай къаладыла. Къазауат а барады. От алгъан танклагъа жангылары къошуладыла. Душман топланы къуюп бошагъандан сора, алагъа жаяу аскерчиле чапханларын эсгере эди Биязулкъа. Алайда къол бла тюйюшюу къозгъалады. Къанлы сермешде немислиле, адамларын, сауутларын да кёп санда тас этип, артха туракълагъандыла. Артиллерия топну экипажы уа, ол санда Ахшаякъланы Биязулкъа да, жигитликлери ючюн «За отвагу» майдал бла саугъаланнгандыла.

10-чу артиллерия дивизияны андан ары жолу 1-чи Украин фронтну къауумунда ётгенди. Совет аскерлени Полтава ючюн сермешледе хорламы кимни да сейирге къалдырырча эди. Сентябрьни экинчи жарымында Полтаваны жерине кирип, совет аскерле 23 сентябрьге Махтаулукъну эсгертмесине байракъны такъгъандыла. Ол сермешде Ахшаякъ улу бла Долгов жаралы болгъандыла. Алай госпитальдан сора аскер бёлюмлерине къайтхандыла.

1944 жылны август айында 29-чу гаубица артиллерия бригада Ясско-Кишинёв сермешге къатышады. Аскерлерибиз совет-румын чекден ётюп, Бухарестге жол алгъандыла. Анда Биязулкъа, кёкюрегине окъ тийип, экинчи кере жаралы болады. Кесине бакъдыргъандан сора, эки айдан бёлюмюне къайтады. Андан ары уа аскерибиз фашистлени къууп, алгъа барады. Берлинни къатында сермешле кёп къан тёгюлгени бла айырмалы эдиле. Топланы огъурсуз тауушлары тохтамай эдиле.

«25 апрельде Берлинде жаз башы жауун башланады. Кёкню кюкюрегени топланы тауушларына къошулуп, тёгерекни титирете эди. Немислиле, кёп адамлары бла сауутлары жокъ болгъанларына да къарамай, къазауатларын тохтатмай эдиле. Болсада совет аскерлени алгъа барыуларын тохтатыр кюч болмагъанды. Кюнлени биринде тасхачыла фашистле уллу юйню подвалында танкланы къауумуна от ачханлай турадыла, деп билдирдиле. Капитан Иван Огий топ расчётха бегинирге эмда ол юйню терезелерине от ачаргъа буюрду. Алай бла ол юйге жыйырмадан артыкъ топ окъ жибердиле да, бир кесекден аны терезелеринден тютюн чыгъып башлады», – деп эсгергенди Ахшаякъ улу.

Ол аланы артиллериялы бригадасы Рейхстагга душманны иймей тургъанын уллу ёхтемлик бла айтыучу эди. Михаил Егоров бла Мелитон Кантария Рейхстагга Хорламны Байрагъын орнатханларын да кёргенди Биязулкъа.

Уллу Ата журт урушну Ахшаякъланы Биязулкъа, аны фронтчу шуёху Сергей Долговча, сержант чында бошагъанды. Саугъаланы да алагъа бирча бергендиле: 1945 жылны 5 майында Махтаулукъну ючюнчю даражалы орденин (орден Славы), 1945 жылны 2 июнюнда Къызыл Жулдузну орденин, 1945 жылны 15 августунда уа – «За отвагу», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» майдалланы.

Аскерден ала экиси да жаланда 1947 жылны сентябринде къайтхандыла. Алай туугъан жерлерине бирге барыргъа уа алагъа тюшмеди. Долгов Нальчикге кетгенди, Биязулкъагъа уа Къыргъызстаннга барыргъа тюшгенди. Анда Сузак районну Къызыл-Туй элинде ол колхозда ишлеп тургъанды. Мокъаланы Сакинат бла юйюр да къурагъанды. Сабийлери Люба, Лена бла Зейтун да ма анда туугъандыла.

1957 жылда Ахшаякъылары туугъан журтларына къайтхандыла. Биязулкъа «Къызыл Малкъар» колхозну къурагъанладан бири болгъанды. Къашхатауда Сагид, Сафар, Люда да туугъандыла.

Фронтчу шуёхланы тюбешиулери уа жаланда 1962 жылда къышда болгъанды. Артда уа юйюрлери бла байламлыкъ жюрютгендиле. Биязулкъа ауруп башлагъанда уа, Сергей Александрович Долгов шуёхун ёлюмден къутхарыр ючюн, къолундан келгенни аямагъанды. Врачланы тапханды, санаторийге жибергенди, алай къутхаралмагъанды. 1978 жылда Ахшаякъланы Биттууну жашы Биязулкъа дуниясын алышханды.

Сергей Долгов а кёп жылланы Нальчикде интернат школну директору болуп ишлегенди. 2002 жылда аны жууукълары бла ахлулары ахыр жолгъа ашыргъандыла.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Аны жашау жоругъу – не ишни да эртте башларгъа эмда аны сюерге

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

– Атабыз бла анабыз юйретгенча этиледи хар не да. Бир тюрлю «жалгъан» зат къошулмайды. Ызы бла эт къургъакъсытылгъан жерге жетеди, анда да онбеш-оналты сагъатха жууукъ заманны турады. Эрттегилиле да этни алай сакълагъандыла. Эт жерине жетди дегенде уа, аланы энчи къагъыт орунлагъа салып, граммлары бла сатабыз. Багъасы да ауурлугъуна кёре болады», – дейди Мадина.

Кертиди, Даниял жарашдыргъан къакъ этни биринчи заманда чабып да алмагъандыла. «Къарындашым ишни аягъы юсюне салып, тынгылы бардырыр ючюн, кёп чырмауладан, тыйгъычладан ётгенди, алай къолларын бошлап къоймагъанды: таукел болуп, алгъа баргъанды. Аны къыйын, къууанч, женгил кюнюнде да битеу юйюрюбюз бла къатында болгъанбыз, не жаны бла да себеплик этгенбиз, кёллендиргенбиз. Биз бу иш бла кюрешген жылланы ичинде тёгерегибиздегилени бизнесге кёз къарамлары кёп тюрлю эди. Бирле: «Кимге керекди аны къакъ эти? Эт кимни да юйюнде барды, кеси уа эталмаз аны къакъ», – дегендиле. Алай: «Нечик иги жарашдырасыз», – деп, ыразы болгъанла да бар эдиле», – дейди Мадина.

Алай ол сёзле Даниялны бютюн къызындыргъан этгендиле. Ол чыгъаргъан ашарыкъгъа киши дау эталмазча алай жарашдырыргъа кюрешгенди. Ол даражагъа да жетгенди. Анга уа Даниялны къарындашларындан бирини бу сёзлери шагъатдыла: «Сени ишинг алгъа нек баргъанын мен энди билдим: сен аны бек сюесе да, аны ючюн». Хау, ол керти да алайды. Ол аны сюймесе, кюн сайын Огъары Малкъардан Нальчикге танг атмай жетмез эди. Келсе уа, этлени барысын да тинтип чыгъар: ала бийик качестволу болургъа керекдиле. Этни хали къаллай болгъанын бир къарагъанлай биледи, тюрсюнюн, ийисин да ангылайды.

Даниял башчылыкъ этген цех чыгъаргъан къакъ этни ары келип да аладыла. Мадинаны баш иеси Байкъазыланы Азнауур а сурам болгъан жерлеге мычымай жетдиреди. Бир-бирледе уа почта бла да жибередиле. Заказла уа Москвадан, Чеченден, Дагъыстандан, Ингушетиядан, аны къой, Индиядан, Германиядан, Малайзиядан окъуна да терк-терк келедиле. Бир-бир заказла иги кесек окъуна да боладыла. Дагъыда кёпле башха тыш къыраллада жашагъан жууукъларына алып жибередиле. Къысхасы, огъары малкъарлы жашны продукциясына сурам бек уллуду.

Арт заманлада уа ала дагъыда къакъ этни башха тюрлюсюн жарашдырып башлагъандыла. Аны асламында ашха хайырланадыла, багъасы да учузуракъды.

Энчи предприниматель Мисирланы Даниялны продукциясы Къабарты-Малкъарда «Мени бизнесим» деген къырал араны себеплиги бла «Петерфуд» халкъла аралы сатыу-алыу кёрмючде эм дагъыда азербайджанлы компанияны келечилери къатышхан бизнес-миссияда да кёргюзтюлгенди. Аны хайырындан Къабарты-Малкъарда чыгъарылгъан, жалгъан затла къошулмагъан къакъ этни алыргъа сюйген тюкенле бютюн кёп болгъандыла, анга ушаш иш бла кюрешген предпринимательле бла да танышыр онг да табылгъанды.

Республиканы экономикасын айнытыугъа къыйын салгъаны ючюн, Мисирланы Хажи-Муратны жашы Даниял Россейде предпринимательликни кюнюне саугъа къоллу да болгъанды. Ол уллу, гитче жетишимлерини юслеринден кимге да жашырмай айтады, сынауундан юлюш этеди.

Даниялны кесини жоругъу барды: не ишни да эрттенликде-эртте башларгъа. «Не къадар эртте къопсанг, Аллахдан ол къадар ахшылыкъ да табарса», – дейди. Ол алай болгъанына уа кесини юлгюсю бла кёргюзтеди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Игилендириу

Мекям къууатлы боллукъду

КъМР-ни Къурулуш эмда жашау журт-коммунал мюлк министерствосундан билдиргенлерича, республикада «Юйюр» миллет проектге кёре иги кесек иш бардырылады. Билим бериуню юсюнден айтханда, быйыл муниципалитетледе сабийле школгъа дери жюрюген юч учреждение ишленирикди. Ол санда Кёнделенде да жюз сабийге уллулугъу 1,5 минг квадрат метрге жетген садикни къурулушу тири барады. Саулай алып айтханда, школгъа дери билим берген учреждение жангы излемлеге келиширикди, жарыкъ эм къууатлы да боллукъду.

Бюгюнлюкде къурулушчула, къызыл кирпичден ишленнген мекямны экинчи къатын къалап бошап, бетондан чигинжилерин бла аркъауларын къуйгъандыла эм плиталарын да салгъандыла. Аны бла бирге биринчи къатында ток чыбыкъла тартылгъандыла, суу ётмезча мурдорун къара чайыр бла сюртгендиле эм башха жумушла да тамамланадыла.

Ишле болжалдан кеч къалмай толтуруладыла. Ишчиле, энчи техника да жетерча бардыла. Къурулушда тынгылы материалла эм жангы технологияла хайырланыллыкъдыла. Къабарты-Малкъар жер теберге къоркъуулу регионнга саналгъаны себепли, бу жаны бла къоркъуусузлукъ жалчытылырча тийишли мадар этилликди.

Эсге сала айтсакъ, «Юйюр» миллет проектни магъанасы – юйюрлени жашау болумларын игилендирир онгла къураргъады. Анга, социал болушлукъдан тышында, демография, жашау журт бла жалчытыу, билим бериу, маданият эм башха бёлюмле да киредиле. Ол быйыл жылны биринчи кюнлеринден ишлеп башлагъанды эм беш жылны бардырыллыкъды.

Планнга кёре, сабий сад келир жылдан кеч къалмай хайырланыргъа берилликди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Тюшюндюрюу

Жаш адамланы адеп-къылыкъгъа юйретир муратда

КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу студентлени ата-аналары бла тюбешиуле бардырады. Аланы кезиулеринде жаш тёлюню тапсыз болумладан, осал къылыкъладан эмда аманлыкъ ишледен сакълаугъа энчи эс бёлюнеди.

Бек алгъа быллай тюбешиуле районлада ётгендиле. Алагъа 10 мингден артыкъ ата-ана, министерствону специалистлери эмда тюрлю-тюрлю ведомстволаны келечилери да къатышхандыла.

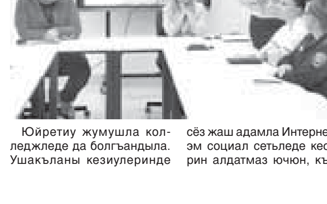

Юйретиу жумушла колледжледе да болгъандыла. Ушакъланы кезиулеринде сёз жаш адамла Интернетде эм социал сетьледе кеслерин алдатмаз ючюн, къаллай амалла этилгенлерини юсюнден да айтылгъанды. Белгилисича, бусагъатда тыш къыраллы аманлыкъчыла жаш адамланы ахча бла алдап, осал ишлерин этдиредиле. Ол а къызлагъа бла жашлагъа тюзюнлей тутмакъгъа жол болады. Эки айны ичинде ата-анала бла быллай 17 тюбешиу бардырылгъанды.

Эсигизге салайыкъ, бу иш КъМР-ни Башчысы Казбек Коковну башламчылыгъы бла бардырылады.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Маданият

«Аламат, сейирлик, унутулмазлыкъ чакъла!»

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театрны артистлери Татарстан Республикагъа гастрольлагъа барып къайтхандыла. Ала анда жети кюн туруп, сахна оюнларын, концерт программаларын да кёргюзтгендиле. Ол маданият жолоучулукъларыны юсюнден театрны директору Жангоразланы Мажит бла ушакъ этгенбиз.

– Мажит, къалай ётгендиле гастрольларыгъыз?

– Бек аламат, бек сейирлик, эсде къалырча! Белгилисича, ала Россей Федерацияны бла Къабарты-Малкъарны Маданият министерстволарыны, «Къыралконцерт» ФГУП-ну себепликлери бла «Уллу гастрольла» деген энчи программаны чеклеринде къуралгъандыла. Самолётдан тюшгенибизлей, Альметьевск шахарны «Элмэт» театрыны келечилери бизге жарыкъ тюбедиле. Анда болгъан кюнлерибизде да, къатыбыздан кетмей, керекли затыбыз болса, олсагъат тапдырып, бек ариу кёргендиле.

Биринчи кюн татарлы шуёхларыбыз бизни Шугурово элни кёрюрге элтгендиле. Ол 1943 жылны 25 июлюнда промышленный нефть табылгъаны бла белгилиди. Анда бир сейир музей да барды. Аны ичине кирсенг, сау адамла ишлей тургъанчадыла. Сармановск районну Абдрахманово элинде музей да – бир тауушлукъ.

– Къайсы оюндан башлагъансыз ишигизни?

– Биз театргъа келгенибизде, аны аллында майданда бизге той-оюн бла тюбедиле. Мекямны ичине киргенибизде да, тюрлю-тюрлю инструментледе согъуп, Къайсынны назмуларындан бирин орус тилде окъудула, «Къарачайым-Малкъарым!» деген жырны тауча жырладыла.

Биринчи кюн «Мамырлыкъ, къууанч сизге, саула!» деген концерт программабызны кёргюзтгенбиз. Артистле барысы да сахнагъа миллет кийимле бла чыгъа эдиле. Анда Къулийланы Къайсынны, башха малкъар авторланы назмуларына жазылгъан эмда халкъ жырланы да – «Таукъанны», «Голлуну», «Къарашауайны» да – жырлагъанбыз, тепсеулерибизни да кёргюзтгенбиз.

Экинчи кюн а сахнагъа – «Саудюгерчиле», ючюнчю кюн а «Шамай къала» бла чыкъгъанбыз. Ол жомакъны уа эки кере кёргюзтгенбиз. Былайда бир затны айта кетерге тийишли кёреме: концерт программабызны, сахна оюнларыбызны да къайтарып кёргюзтсек да, бек ыразы боллукъ эдиле, тилеген да этгендиле, болсада аллай онгубуз жокъ эди – заманыбыз аз эди.

Юч кюнню ичинде театргъа бизни артистлени ойнагъанларына къараргъа бек кёп адам келгенди. Залда олтуруп угъай да, сюелип турурча жер окъуна жокъ эди. Хар оюнубуздан сора уа къараучула, ёрге туруп, толкъун къарсларын аямай эдиле.

– Кёргенигизден, эшитгенигизден къаллай сезимле туугъандыла?

– Татарлы коллегаларыбыз, ишибизге себеплик этиу бла чекленип къалмай, миллет ашсуулары бла да сыйлар ючюн къалмагъандыла. Альметьевск шахарны кёп айбат жерлерин да кёргюзтгендиле. Акъ межгитни ишленнгени бизни артыкъда сейирге къалдыргъанды. Андан сора да, тюрк миллетлени музыкалы инструментлерини кёрмючюне да эс бурурча эди. Анда уйгъурлуладан башлап, гагаузлагъа, венгрлилеге дери да – битеу тюрк миллетледе жюрюген хар тюрлю инструментле бар эдиле. Мен бу тюрк миллетни байлыгъына, маданиятын сакълай билгенине бек уллу ыспас этеме.

Театрларыны хар затлары эркинди. Маданиятны, искусствону айнытыугъа сакъдыла. Болсада алада да,биздеча, жарсыу барды – тилни унутула баргъаны.

Эллерини шахарларындан кёп башхалыкълары жокъду. Адамлары уа элден кетген угъай, анда орналыргъа итинедиле. Татарстанны эллеринде килиса бла межгит бир бирден узакъ болмай орналгъанларын белгилерчады.

– Россейде биринчи ислам дин алыннган жерге уа баралдыгъызмы?

– Хау, Итил сууну жагъасында ханны къаласы, межгит, хамамла, музей, анда уа ол тийреде табылгъан ахчала, сауутла, дагъыда алагъа ушаш башха затла да бардыла. Эм уллу Къуранны да кёргенбиз. Къайры барсакъ, къайда айлансакъ да, бир эллери башхасына ушамайды. Татарстанны тарыхы бек байды.

«Шамайны» ахыр кере кёргюзтюп бошагъаныбыздан сора, татарлы шуёхларыбызны бизге къурагъан оюнлары да эсде къалырча эди. Анда бизни атларыбызны табып, кеслериникилени да къошуп, Глашланы Алийханны ортагъа салып, театрдан къыз да сайлап, сен былай арыкъ нексе деп, ашатхан да этип, аллай кюлкюлю оюн хазырлагъан эдиле.

Биз да къонакъгъа къуру къолларыбыз бла бармагъанбыз. Къабарты-Малкъарны 100-жыллыгъы бла байламлы басмаланып чыкъгъан эмда Къулийланы Къайсынны табийгъатыбызны юсюнден китапланы эм башха затла элтген эдик.

– Къазанда уа сизге къалай тюбедиле?

– Ары баргъан ингирибизде окъуна сейирлик Кремльни кёргюздюле. Сора Къазан черекни боюнунда да айландыкъ. Татарлыланы Камал Галиасгар атлы къырал академиялы театрына да баргъанбыз. Анда уа закий Къайсыныбызны назмуларына жарашдырылгъан жырланы ноталары бла бирге чыкъгъан китабын бергенбиз. Анга бек къууаннган эдиле, энди боллукъ фестивальгъа да чакъыргъан эдиле.

Ызы бла бизге Кушлауч элни башчысы къонакъбайлыкъ этгенди. Татар адабиятны мурдорун салгъан эмда татар харфлыкъны жарашдыргъан Габдулла Тукайны музейине да элтгендиле. Жалгъан интеллектни хайырланып, Габдулланы туугъан кюнюнден башлап ёлюп кетгинчи дери жашауун, чыгъармачылыгъын суратлагъан фильмге къарагъан да бек сейир эди.

– Сахна оюндан сора тюбешиу а болгъанмыды?

– Хау, пресс - конференция къуралгъанды. Ары татарлы алимле, драматургла, журналистле да келгендиле, кёп соруула да бергендиле. Бизни жаныбыздан а анга мен, Шауаланы Орусбий, Жаникаланы Салима, Мамайланы Фатимат къатышхханбыз. Тилибизни сакъларча, бизде не мадарла этилгенлерини, аланы бла бизни къараучуларыбызны башхалыгъы неде болгъанын, къайры баргъаныбызны, не кёргенибизни юслеринден, дагъыда кёп башха соруулагъа да жууапла бергенбиз. Ана тилибизде «Заман» газет, «Минги-Тау», «Нюр» журналларыбыз чыкъгъанларын, радио эмда телевизор бериулерибиз да бардырылгъанларын билдиргенбиз.

Анда болгъан кюнлерибизде бир сагъатыбызны бошуна ётдюртмегенбиз - эрикдирмедиле бизни. Артынях элни башчысы, таулуланы, Кавказны да бек сюйгенин айтып, юйюне да чакъырып, къонакъбайлыкъ этди, автобусун берип, бизни аэропортха жетдиртди. Къысхасы, бир затдан да апчымагъанбыз, къыйналмагъанбыз: женгил барып, женгил къайтханбыз.

– Артистлерибиз а ыразы болдуламы жолоучулукъларына?

– Болмай а! Кёп тарых магъаналы затла кёрдюле, хунерликлерин кёргюздюле, ишледиле эмда солудула. Ол да игиди, мен оюм этгенден.

Андан келе уа, аэропортда болгъан иш да аланы жарыкъ кёллю, ыразы болуп къайтханларына шагъатды. Жолабланы Тахирни ол кюн туугъан кюню эди. Тахир да билмей тургъанлай, артистлерибиз къыл къобузну согъуп, жырлап, къарс къагъып, аны алай алгъышлагъанларында, аэропортда тургъанла сейир этип къалгъан эдиле.

– Алгъын айтханынгча, сентябрьде татарлы артистле бери келедиле. Сиз а алагъа къалай тюбериксиз?

– Анга хазырланып башлагъанбыз. Этерик жумушларыбызны да белгилегенбиз, республиканы айбат жерлерине, музейлеге, Долинскде мемориалгъа да элтирикбиз. Къысхасы, биз да алагъа къонакъбайлыкъ эте билгенибизни кёргюзтюрге деп турабыз.

Ушакъны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

27 май – Къурман байрам

Ич дуниянгы ариулагъан, таза ниетни, мамырлыкъны да къууанчы

Быйыл ислам динде эки уллу байрамладан бири - Къурман - майда белгиленеди. Аны бла байламлы Акъ-Сууну межгитини иймамы Чабдарланы Арсен бла бу сыйлы байрамны къалай ётдюрюрге кереклисини, аны магъанасыны эмда Аллахутала берген ырахматлыкъланы юслеринден ушакъ бардыргъанбыз.

– Арсен, ушагъыбызны аллында Рамазан айны къалай ётдюргенигизни юсюнден сорургъа сюеме.

– Аллахны ахшылыгъындан, ахыр тёрт жылны ичинде оразаны жангы межгитде ётдюребиз. Айны ичинде кюн сайын ауузачдыргъанла да болгъандыла – бек аздан 100-120 адамгъа. Шахаргъа жууукъ болгъаныбыз себепли, халкъ кёп жыйылады, аланы араларында таматала да аслам болгъанларына къууанама.

Былайда межгитни юсюнден да айтыргъа сюеме – аны ичи хазырды, улоу салырча, абидез алырча жерле бардыла. Шёндю тёгерегин тапландырыу ишле барадыла. Эски межгитни мекямын оюп, аны орунуна жатма салгъанбыз, ауузда анда ачдырып тургъанбыз.

– Къурманны юсюнден айтхынчы, Арафа кюнню юсюнден сорургъа сюеме. Аны магъанасы недеди?

– Шёндю муслийман орузлама бла Зуль-Хиджа айды. Ол а Хиджра бла жылны ахыр айыды. Хаж къылыу бу кезиуге тюшеди, ызы бла муслийман орузлама тамам болады.

Мухаммад файгъамбар, Аллахны саламы анга болсун, хадислеринде бу айны биринчи он кюню жылны ичинде бек сыйлыладыла, дегенди. Бу кезиуде къуру ораза тутхан бла болмай, Аллахны эсгерип, зикир айтыргъа, Къуран окъургъа, садакъа берирге, нафиля намаз этерге, алача башха жумушла толтурургъа тийишлиди. Бу кезиуде этилген битеу ахшылыкъла ючюн сууаплыкъны Аллахутала къатлап жазады. Аны себепли муслийман адам, амалына кёре, бизни Жаратханнга къуллукъ этип, аны ыразылыгъын излерге тийишлиди.

Зуль-Хиджа айны биринчи тогъуз кюнюнде ораза тутуу Аллах сюйген ишледен бириди. Бютюнда уа Арафа кюнде оразаны магъанасы уллуду. Арафа кюн хаж къылыуну эм магъаналы тёрелеринден бириди. Арафа Мекканы бир къыйырында жерди. Хаж къылгъанла анда тюшден ашхамгъа дери турадыла, алайда намазларын къыладыла. Былайда сюелген заман дууа этилген кезиудю.

Арафагъа жеталмагъанны, алайда сюелмегенни хажилиги саналмайды. Ма алай магъаналыды ол кюн. Аны ючюн Меккагъа хажиликге чыкъгъан муслийманла Арафа кюнню сюйюп, ашыгъып сакълайдыла, алайда Аллахуталаны эсгередиле, аны ыразылыгъын излейдиле.

Экинчи кюн а Къурман байрамды.

– Къурман байрамны тарыхыны, магъанасыны юсюнден айтсанг эди.

– Ибрахимни, Аллах анга ыразы болсун, заманындан келеди ол. Ол кёп жылланы сабийи болмай термилгенди. Жаш туугъанда, анга Исмайыл деп атагъанды.

Аллахутала келечисин сынар мурат бла жашынгы къурман эт деп буюргъанды. Атасыны къыйналгъанын сезип, Исмайыл, бизни Жаратханны буйругъун толтур, мен да сабырлыкъ этерме деп, кёлюн кётюрюрге кюрешгенди. Сюйген жашын къурман этерге хазырланнганлай, Мёлек, Ибрахимге сен Аллахуталаны буйругъун толтурдунг деп, кёкден къой тюшюрюп, аны сойдурады.

– Къурманда мал союуну юсюнден кёп кере айтханбыз, алай энтта сагъынсакъ, тюз болур.

– Хау, къайтарып юйретгенни хатасы болмаз. Сыйлы Къуранда былай жазылыпды: «Ол себепден Аллах ючюн намаз къыл эмда къурман эт» (Аль-Каусар сура, 2-чи аят).

Хадисде барды, аны да Аиша белгили этгенди: «Файгъамбар, къурман малны къабыргъасына салып, Аллахны аты бла быллай тилек этгенди: «Я Аллах, Мухаммаддан, аны юйюрюнден эмда жамауатындан къурман малны къабыл эт».

Малны сол къабыргъасына салып, аны Мекканы жанына бурургъа керекди. Къурман малны сойгъан Аллахдан аны къабыл кёрюрюн тилейди. Малны аллында бичакъны билерге неда аны къатында башха малланы сояргъа жарамагъанын айтырчады.

Къурман малны Гъайыт намаздан сора юч кюнню ичинде сояргъа жарайды. Бек игиси уа – тюз да намаз къылып бошагъандан сора этилсе. «Байрам кюнню намаз къылыудан башлайбыз, ызы бла, юйге келип, къурман малны соябыз. Алай этгенле сунnаны толтурадыла. Алай малны намазгъа дери сойгъан адам а юйюрюне жаланда эт келтиреди, ол Аллахха табынмайды», – деп айтылады хадисде.

Тууар малны сояргъа болады – ийнекни неда бугъаны. Къой, эчки да жарарыкъдыла. Къой алты айдан атларгъа керекди, эчки – бир жылдан, тууар а – эки жылдан.

Тууар малгъа жети юйюр къатышыргъа болады. Къой неда эчки уа бир юйюрге къурман болады. Алгъын къурманны бир адамгъа атагъандыла, алай тюзю уа саулай юйюрге этилседи. Къурман малны бир тюрлю къыяуу болмазгъа тийишлиди: мюйюзю – жеринде, санлары – сау. Ырахын, къарусуз, къыяулу малны жарамайды ол кюн сояргъа.

– Байрамгъа тюбеген тёреле да болурла?

– Оразадача, ол кюн да идара межгитлеге келедиле. Гъайыт намаздан сора юйледе къурман мал союлады. Аны этин ючге юлешедиле: бири юйде къалады, экинчисин жуукълагъа-къоншулагъа юлешедиле, ючюнчюсюн а садакъагъа чыгъарадыла.

Къурман уллу эмда сыйлы байрамды. Акъ-Сууну межгитинде уа ол кюн уллу байрам къурагъан тёреди. Сабийле ойнарча, къууанырча батут салынырыкъды. Аш-суу, татлы затла да келтирилликдиле.

Дагъыда Къуранны ариу окъугъанны, динни иги билгенни да сайларыкъбыз. Межгитде ислам диннге юйретген школ барды. Аны усталары бу ишге тиридиле.

Байрам кюнде къабырлагъа барыргъа деген тёре динибизде барды деп билмейме. Ол, баям, халкъны адетлериндендиди. Къурман сау адамны къууанч кюнюдю, алай ёлгенлерибизни да унутмайбыз. Аланы башха кюн да жокъларгъа боллукъду.

– Къурман бла байламлы газет окъуучулагъа къаллай алгъыш этерге сюесе?

– Хурметли дин къарындашларым бла эгечлерим, барыгъызны да бу сыйлы байрам бла алгъышлайма, Аллахутала этген ахшы ишлеригизни сууаплылыгъын кёбейтсин, тилеклеригиз, къурманыгъыз да къабыл болсунла.

Уазлада терк-терк айтыучума – бир бирге жюрек къыйыны болгъан неда тил тутхан бар эсе уа, ортаны ачыкъ этигиз, жарашыгъыз. Кесин ол халда тутхан муслийманы къылыгъы тюйюлдю.

Къурман байрам бютюнда къууанчлы халда ётер ючюн, бир биригизге къонакъгъа барыгъыз, къол тутугъуз, алгъышлагъыз, сыйлагъыз, Аллахдан тилекле этигиз, анга табыныгъыз.

Газетни юсю бла элге ыразылыгъымы билдирирге сюеме. Межгитге уллу къыйын салгъандыла бир эллилерим. Аллахутала битеу берилген садакъаланы къабыл этсин, къыйыныгъызны къатлап къайтарсын, барыбызгъа да ийман, саулукъ берсин.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Тёгерек стол

Билимли кетсе да, тарыхда аты къалыр

Илмуланы россей академиясыны Къабарты-Малкъар илму арасында – Гуманитар тинтиулени институтунда – КъМР-ни халкъ поэти, этнограф, философ Шахмырзаланы Саидни 140-жыллыгъына аталгъан «тёгерек стол» бардырылгъанды. Аны институтну къарачай-малкъар адабиятны сектору къурагъанды.

Филология илмуланы кандидаты, институтну директоруну орунбасары Махийланы Людмила Шахмырзаланы Османны жашы Саидни жашауууну магъаналы шартлары бла шагъырей этгенди. Саид Эл-Тюбюнде туугъанды. Жашны окъур кезиуюю жетгенде, аны устазы Шауаланы Ахмат (Шауа хажи) болгъанды. Ызы бла Къарачайда билим алгъанды, Къуранны кёлден билгенди. Саид бир окъугъанын билип баргъанына шагъатлыкъла кёпдюле. Баям, аны ючюн ол арап, тюрк эм башха тилледе эркин сёлешалгъанды.

Сейирлик шарт: Саид ислам дин жаны бла окъугъанлыкъгъа, аны бла бирге светский билим да алгъанды. Эрттегили Грецияда, Римде, Египетде да билим бёлюнмегенди, суратчыла инженерле, философла да болгъандыла. Саид а Симферопольда педагогика техникумну да жетишимли бошагъанды. Къулийланы Къайсын «Къыш эди» деген китабында жазгъанына кёре, Саид, тюрк эм арап тиллени тынгылы билгенинден сора да, латин, немис эм ингилиз тиллени да окъугъанды. Бу чыгъармада Акъмурзаны сыфатыны юлгюсю Саид болгъанын Къайсын кеси айтханды.

Саидни анасы Къулийладан болгъанды. Къайсын да Саидге не заманда да сый-хурмет этгенди. Шахмырза улу, экспедициялагъа къатышып, малкъар халкъда жюрюген таурухланы, жырланы жазгъаныны магъанасын Къайсын кимден да иги биле эди. Халкъыбызны сёз байлыгъы чексизди, алай ол китаплагъа тюшмегени себепли кёп зат унутула бара эди. Башха халкъланы культураларын терен билген, алада халкъ чыгъармачылыкъ китаплада сакъланнганын кёрген Саид ангылагъан эди, эллеге барып, акъылманла бла тюбешип, таурухларыбызны, жырларыбызны, жомакъларыбызны жазып алыргъа керекди.

Институтну илму архивини башчысы Хайшат Шапарова айтханнга кёре, архивде Саид жыйгъан 48 материал сакъланнганды. «Баям, материалла андан эсе кёп болгъандыла, бир къаууму тас болгъан сунама», – дегенди Хайшат Кучуковна. Бу сакъланнганла да артда жокъ болмаз ючюн, жазыучу Тёппеланы Алим материалланы тизмелерин (опись) этгенди.

Филология илмуланы доктору, профессор Адам Гутов Шахмырзаланы Саид таулуланы жашауларында, Абубекир Гукемух а къабартылыланы къадарларында магъаналы жерни алгъанларын чертгенди. Аланы китапларын басмаларгъа, жашау жолларын да терен тинтирге керекди. «Жарсыугъа, институтну керекли китапланы басмаларгъа онгу жокъду. Илмугъа шёндюден эсе кёбюрек эс бурургъа керекди», – дегенди.

Филология илмуланы доктору, институтну къарачай-малкъар адабиятыны секторуну башчысы Сарбашланы Алёна Саид Османович бизни халкъыбызны интеллигенциясыны биринчи толкъунун окъутханын эсгергенди. Аны бла бирге чыгъармачылыкъ эм этнограф ишин къоймагъанды. Биринчи назмусу «Солдатны сёзю» болгъанды. Кавказда жарыкъландырыучула биринчи тюбешиулеринден бири Азербайджанда жарыкъландырыучу Гасанбек Меликов эм аны юй бийчеси Абайланы Ханифа бла болгъанды. Саидни бек кёллендирген эдиле Ханифа бла Гасанбек.

Ханифа башланнган школла ачханды эм къызчыкълагъа да билим керекди деп, оюмуна ийнандыргъанды жамауатны. Таулу тиширыу азербайджанлыланы жашауларын тюрлендиргенди дерге боллукъду. Ханифа ёлгенде, аны ахыр жолуна ашыра, эки мингден артыкъ адам чыкъгъанды. Шахмырза улу адамны игилигин бир заманда да унутмагъанды. Кёнделеннге фольклор жыяргъа баргъанында, тенги Эфендиланы Ибрагимни юйюнде тохтап болгъанды. Аны жашына, профессор Эфендиланы Салихге: «Бакугъа барып, Ханифаны юсюнден материалланы жый», – деген эди. Салих Шахмырза улуну айтханын толтургъанды.

Сарбашланы Алёна энчи чертгенди: «Шахмырзаланы Саид «Таулуну календарын» жазгъанды. Календарь халкъны айныгъанына шагъатлыкъ этген шартды. Андан сора да, бек магъаналы китабы – «Балкарский топографический словарь» – Джамалдин Коков бла бирге жазылгъанды. Бюгюнлюкде бу китапны излеген табаллыкъ тюйюлдю, ол жангыдан басмаланыргъа керекди, биз аны юсюнден жазарыкъбыз», – дегенди.

Дагъыда «тёгерек столда» башха жангыдан басмаланыргъа керекли китапланы юсюнден да баргъанды хапар, аладан бири Анна Кузнецованы «Народное искусство карачаевцев и балкарцев» деген китабыды. Ол 1982 жылда чыкъгъанды, автор ёлгенден сора тёрт жылдан. Анна Кузнецова миллет искусствону юсюнден айтылмагъан заманда тау эллеге суратчы Болатланы Людмила бла жюрюп, кийизлерибизни, юйлерибизни суратха алып, аланы тинтип, китап жазгъан эди. Шахмырзаланы Саид, Анна Кузнецова, «Архитектура народного балкарского жилища» деген китапны жазгъан Эммануил Бернштейн – бу адамланы ишлери жигитликди, акъылманлыкъды, сууаплыкъды. Нек сууаплыкъ? Бай дунияны, кёп миллетлени уясы – жерни - битеу тюрсюнлерин да сакъларгъа болушханла сууап иш этедиле. Шахмырзаланы Саидни, Анна Кузнецованы, Эммануил Бернштейнни китаплары республикабызны китап тюкенлеринде сатылыргъа керекдиле – хар адамны да алып, окъургъа онгу болурча.

«Тёгерек столда» филология илмуланы доктору, къарачай-малкъар фольклорну секторуну башчысы Берберланы Бурхан да тынгылы доклад этгенди. Ол Шахмырза улу жаз тил бла (эзопов язык) хайырланнганын чертгенди. Таулуланы кёчюргенде, аны юсюнден тюзюнлей жазаргъа жарамай эди, Шахмырза улу «Къая къызы – къарылгъач» деген чыгъармасында къарылгъач къая бла айырылгъанын кёргюзтеди. Бурхан назмуланы малкъар эм орус тилледе окъугъанды, алай, тенглешдиргенде, кёчюрмени кючлю эм къарыусуз жерлери баям болуп къаладыла.

Филология илмуланы кандидаты, къарачай-малкъар адабиятны секторуну тамата илму ишчиси Атабийланы Асият поэтни сабийлеге жазылгъан чыгъармаларын тинтгенди. Битимлени, жаныуарланы юслеринден назмучукъла сабийлени дуния бла шагъырейлендиредиле, бюгюнлюкде да устазлагъа болушлукъдула.

Шахмырза улуну орус тилге Лазарь Шерешевский бла Маргарита Ногтева кёчюрюп, «Избранное» деген китабы чыкъгъан эди, жарсыугъа, поэт ёлгенден сора.

Алфавитни къурагъан, «Харфлыкъны» жазгъан Саид ангылай эди: сабийликден башлап алыргъа керекди билимни. Артда кеч болады. Шахмырза улу тау элледе школла ачханладан бириди. Билимни магъанасын ангылатхан адам эди. Аны ауазына, акъылына халкъ тынгылагъанды, айтханын да этгенди. Халкъ адамы эди!

Сейирлик шартла: Саид урушха бармазгъа керек эди – аныча билимли адамла аз эдиле, ол заманда ол КъМАССР-ни сыйлы устазы болгъанды, Ленинни ордени бла да саугъаланнганды. Алай, саугъаларын букъдуруп, баргъан эди урушха. Бир талай замандан ким болгъанын билгенден сора, юйюне къайтаргъан эдиле. Халкъыбызны кёчюргенде да, анга жеринде къалыргъа эркинлик берген эдиле. Ол а халкъындан айырылыргъа сюймегенди. Шахмырза улу къадарын жаланда миллети бла бирге кёргенди.

Поэт бек огъурлу, халал адам эди. Алай къыйынлыкъ а кёп кёргенди. Къарындашы Аппасны тутхан эдиле, аны сабийлерине къарагъанды. Кёчгюнчюлюкде юй бийчеси ёлюп, эки жашчыгъы бла къалады, экинчи кере юйленип, дагъыда тёрт сабий туугъандыла. Ата журтубузгъа къайтхандан сора, ол бийик къуллукълада ишлегенди, алай кесин бир заманда кётюрмегенди. Анга аманлыкъ этселе да, огъурсуз болмагъанды, дерт этмегенди. «Сырыйна» китабы басмагъа хазыр болгъанда, ким эсе да анда къыралгъа къажау затла жазылыпдыла, ол санда кёчгюнчюлюкню юсюнден да деп жазгъан эдиле. Республиканы таматасы Тимбора Мальбахов, Къулийланы Къайсынны чакъырып, китапны орус тилге кёчюрюрюн тилеген эди. Кёчюрмени окъугъандан сора: «Кёчгюнчюлюк болмагъанмыды да? Болгъанды. Китапны басмаларгъа керекди», – деген эди.

Битеу бизни республикагъа келген этнографла, фольклористле, археологла, жазыучула Шахмырзаланы Саид бла тюбешгендиле. Тюркден, арап къыралладан келгенлеге тилманч да болгъанды ол.

Шахмырзаланы Саидни огъурлу аты тарыхда эм бизни эсибизде жашап турлукъду.

«Тёгерек стол» бек сейир,толу магъаналы эди, алай быллай ишле Миллет китапханада неда бир башха уллу залладабардырылсала, иги боллукъ болур эди, деп келгенди эсиме, студентле, устазла да келирча. Поэтге аталгъан тынгылы китап кёрмюч да бар эди. Поэтге, этнографха, философха, халкъ адамы Шахмырзаланы Саидге сый-хурмет этген алимле жаланда билимлерин угъай, адамлыкъларын да кёргюзтгендиле.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.
Сурат авторнуду.

Китапханаланы битеуроссей кюнюне

Ёсе келген тёлюге тин байлыкъ

Китап хар адамны къадарында уллу магъананы тутады. Бирде сабий, китап окъуй, игини амандан айырыргъа юйренеди, къаллай усталыкъны алыргъа сюйгенин ангылайды. Миллетлени адеттёрелери, тарыхлары, эрттегили сёзлери да китаплада къалып, ёсе келген тёлюлеге тин байлыкъ болуп къаладыла.

Биз барыбыз да билгенликден, Къабарты-Малкъар Республиканы эм уллу баш китапханасы Т.К. Мальбахов атлы Къырал миллет китапханады. Мында китап фондну саны эки миллион чакълы документге жетеди. Аланы санында китапла, журналла, газетле, микрофильмле да бардыла. Сёзсюз, бу китапхана окъууну, илмуну сюйген адамланы хар заманда да кесине тартханлай турады. Быйыл Миллет китапхана кесини 105-жыллыгъын белгилегенди. 27 майда уа битеу Россейде да китапханаланы кюню белгиленеди. Анда кёп жылладан бери ишлеп келген Мечиланы Халиматны юсюнден бизге Махийланы Азиза жазады.

Хасаниячы Мечиланы Хакимни юйюрю не заманда да китапны, билимни сюйген юйюр болгъанды. Хаким Муслимович устаз болуп 40 жыл ишлегенди. Мечиланы Кязимни, Къулийланы Къайсынны, Александр Пушкинни, Михаил Лермонтовну, Омар Хайямны назмуларын кёлден билгенди. Юйде, таулу жазыучуланы, назмучуланы китапларындан сора да, тыш къыраллы жазыучуланы чыгъармаларындан да къуралгъан кёп китапланы жыйып, тёрт сабийине да аланы магъаналыкъларын ангылата, аланы окъургъа юйретгенди.

Халимат да къадары китап бла байламлы боллугъуна бир да ишекли болмагъанды. Университетни айырмалы бошап, атасыны жолу бла устаз болама деп тургъанлай, къадар аны Къырал миллет китапханагъа келтиреди. Быйыл ол мында ишлегенли 20 жыл болады. Ол заманда Миллет китапханагъа башчылыкъ Келеметланы Хабас эте эди. Халимат биринчи кюнден башлап окъуна кесини билими, иши, хунери, жигерлиги бла да айырмалыды.

Мечиланы къызлары ишлеп башлагъан бёлюм бек уллу бёлюмледен бири болгъанды. Анда ол заманда 18 адам ишлей эди. Бёлюмге таматалыкъ КъМР-ни маданиятыны сыйлы ишчиси Людмила Каралаева эте эди. Ол бийик билимли, сынамлы адам болгъанды. Келе-келгенлей быллай къыйын бёлюмге тюшгенликге, Халимат апчымагъанды. Къауумгъа терк окъуна къошулгъанды, аланы санларында кесине керти нёгерле тапханды, кёлюн салып ишлеп башлагъанды.

Малкъар халкъны келечилери хар заманда да ишден къоркъмагъан, тири, жигер адамла болгъанлары барыбызгъа да баямды, анга шагъатлыкъ эте, ол заманда китапхананы бёлюмлерини асламысына таулу тиширыула башчылыкъ эте эдиле. Аланы санында КъМР-ни маданиятыны сыйлы ишчилери Геляланы (Башийланы) Халимат, Биттирланы Любовь, Бачиланы Сакинат, Чомартланы Валентина, Тетууланы Шарифа, Гергъокъланы Лейля, Созайланы Хаулат эм башхала. Абадан тёлюден юлгю ала, Халимат да ишине уллу кёллю болмай, хунери, ариу хали бла да ыспас тапханды.

Бюгюнлюкде Мечиланы Халимат китапхананы баш специалистлеринден бириди, миллет эм краеведение бёлюмде ишлейди. Бу бёлюмге китапхананы «жюреги» дейдиле, нек дегенде битеу да республикабызны юсюнден чыкъгъан китапла, журналла, газетле да мында жыйыладыла эм сакъланадыла. Документлени саны бу бёлюмде 23 000 экземплярына жууукъду. Халимат, бу бёлюмде окъуучуланы излемлерин толтургъандан сора да, китап фонд бла кюрешеди, малкъар тилде чыкъгъан газетледе, журналлада, жыйымдыкълада статьяланы орус тилге кёчюрюп, бирикген краевед каталогга къошады. Ол иш а халкъыбызны маданиятын, тарыхын, эрттегили сёзлерин, жер-суу атларын сакълаугъа уллу къашумчулукъду. Аны тышындан да, малкъар тилни бла адабиятны сюйген адамлагъа деп къуралгъан «Тейри къылыч» биригиуге башчылыкъ этеди. Бу биригиуню чеклеринде аламат китап кёрмючле къурайды, жазыучуларыбызны, назмучуларыбызны, алимлерибизни да чакъырып, мектепле, окъуу юйле бла байламлыкъ жюрютюп, тарых сагъатла, адабият ингирле, «тёгерек столла» къурап, ишни алай бардырады.

Бёлюмню иши бла да чекленип къалмагъанлай, саулай да китапханада этилген проектлеге, кёрмючлеге, битеуроссей акциялагъа, флешмоблагъа да тири къатышады. Былтыр ФГБУ «Россейни миллет китапханасыны» «Шёндюгю китапхананы краевед ишини баш проблемалары» профессионал программасын ётюп, сертификат алгъанды, кёп болмай а РФ-ни Маданиятыны министерствосуну «Северная столица» окъуу араны программасына кёре билимин ёсдюрюп, дипломгъа тийишли болгъанды.

Тутхан ишине жюреги бла берилип ишлегени ючюн, Халимат Къырал миллет китапхананы, КъМР-ни Маданият министерствосуну эм кёп ведомстволаны бюсюреу къагъытлары бла да саугъаланнганды.

Халиматны юйюр насыбы да тутханды. Баш иеси Бозаланы Мажит бла юйюр къурап, къыз бла жаш ёсдюредиле. Аланы да керти таулу адетлеге кёре, туугъан жерлерине, ана тиллерине сюймекликлерин кючлей, юйретедиле.

Кертиси бла да, бусагъатда адамла китапханада иш болмагъан, ары адам бармагъан сунадыла. Ол, насыпха, алай тюйюлдю. Шёндю Интернетни ёмюрю болгъанлыкъгъа, китапхана, хар замандача, билимни, окъууну сюйген адамланы кесине тартханлай турады, окъуучулагъа, алимлеге ишлерге онгла къурап келеди. Китапханаланы ишлери маданият жашауну тирилтиуде да магъаналы болгъаны хакъды.

Спорт

«Алтын» бла къайтханды

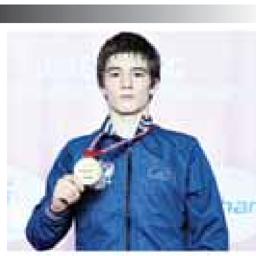

Болгарияда Самоково шахарда 23-24 майда эркин тутушуудан Европаны биринчилиги бардырылгъанды. Анда россейли гёжефле, бек иги кёрюмдюле болдуруп, 167 очко бла алчыла болгъандыла. Къыралыбызны жыйымдыкъ командасыны келечилери тёрт «алтын», бир «кюмюш» эм бир «доммакъ» алгъандыла. Майдалланы командагъа Дагъыстанны, Къабарты-Малкъарны эм Къарачай-Черкесни келечилери къошхандыла.

Алтын майдалладан бирин бизни гёжефибиз Мызыланы Адам алгъанды. Ол, 57 килограмм ауурлукъда финалгъа чыгъып, Гюржюню келечисин 13:2 эсеп бла хорлап, биринчи болгъанды.

Жаш спортчу битеу тюбешиулерин да аллай уллу башхалыкъ эсепле бла хорлагъанына специалистле энчи эс бёлгендиле эм Мызы улу мындан ары да кесин кёргюзтюрюгюн чертгендиле.

Ахшы сынам алгъандыла

Самарада каратени киокусинкай тюрлюсюнден «Шиханны кубогу» деген битеуроссей эришиу къуралгъанды, анга къыралыбызны 26 регионундан 400-ге жууукъ спортчу къатышхандыла.

Республикабызны атындан анда 8 адам сермешгендиле. Эсеплеге кёре, кеслерини жыл сан эм ауурлукъ къауумларында доммакъ майдалланы Тебуланы Рамадан бла Самир Афаунов алгъандыла. Саугъа жерден бир атламда Элина Абдулкадырова къалгъанды, ол тёртюнчю болгъанды. Каратечилени тренер Ислам Кумыков юйретеди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Оюнла нени кёргюзтгендиле

Озгъан ыйых кюн КъМР-ни Футболдан бийик лигасыны чемпионатыны жети туру ётгенди. Анда жаланда юч оюн бардырылгъанды. Къалгъан ючюсю башха кюнлеге кёчюрюлгендиле. Ала алыкъа тохташдырылмагъандыла. Бабугентни «Логоваз» командасыны «Спартак-Д» къауум бла тюбешиую да ол санда.

Бу жол турнирде «Яникой-1961» команда Чегем шахардан «Черкес» бла тюбешгенди. Оюн Кенжени стадионунда ётгенди. Яникойчула арт эки тюбешиуледе хорлата келгенлери себепли, мында алчылыкъны ычхындырмазгъа кёлленип эдиле.

Сермеш биринчи такъыйкъаладан да яникойчуланы чабыууллукъларындан башланнганды. Оюнну эсеби да аны юсюнден айтады. «Яникой-1961» 3:1 деп хорлагъанды эм очколарына ючюсюн къошханды. «Черкесни» къабакъ эшиклерине топланы кийиргенле Шауаланы Ахмат бла Амин эм Байкишиланы Маратдыла.

Бирси эки оюн а: «Шалушка» – «Бедик» – 3:3 эм «Псыкод» – «Исламей» – 1:4 эсепле бла бошалгъандыла.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Ангылатыу

Ата-аналагъа себепликге

Сакъат сабийле ёсдюрген ата-аналагъа неда осуйлукъ этген инсанлагъа айны ичинде къошакъ халда эки солуу кюн алыргъа эркин этиледи, ала ючюн хакъ да тёленеди. Алай бла быйыл бу халда берилген 1 198 солуу кюн ючюн Социал фондну регионда бёлюмю 4 287 300 сом тёлегенди.

Бу амал бла ата неда ана, неда экиси да, солуу кюнлени юлешип, хайырланаллыкъдыла. Сёз ючюн, эки кюнню – ана, къалгъанын а ата алыргъа боллукъдула, аны юйюр кеси сайларгъа эркинди. Андан тышында, къошакъ солуу кюнлени жыйып, 24-кюнлюк отпускга чыгъаргъа жарайды. Аны ючюн инсан ишлеген жеринде кадрла бёлюмге заявление жазаргъа, сабий туугъаныны эмда ол сакъат болгъаныны юсюнден шагъатлыкъ къагъытланы, юйдегиси ол кезиуде къошакъ солуу кюнлени алмагъаныны юсюнден справканы къошаргъа керекди.

Унутмагъыз: бир жылгъа берилген, алай хайырланылмай къалгъан солуу кюнле экинчи жылгъа кёчюрюлмейдиле. Экинчиден, ала урунуу эм декрет отпускланы кезиулеринде берилмейдиле. Аны бла бирге, ана декрет отпускда эсе, къошакъ солуу кюнлени ата алыргъа боллукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Хазна

Бюгюн да къонакълагъа гоппан аякъ бла тюбейди

Айтхылыкъ скульптор Къырымшамхалланы Хамзатны деменгили чыгъармаларын танымагъан Къабарты-Малкъарда бла Къарачай-Черкесде хазна адам табылсын. Аладан бири – «Таулу къыз» («Горянка») – Къарачай шахаргъа кирген жерде орнатылыпды. Ол ары келген къонакълагъа гоппан аякъ бла тюбейди. Быйыл скульптура ишленип, жерин тапханлы 60 жыл болады.

Аны ахырына автор 1965 жылда жетдирген эди. Бир жылдан а бюгюнлюкде тургъан жерине орнатхан эдиле. Аламат чыгъарманы Хамзат Басханукович гипсден тамалагъан эди. Жылла оза баргъанлары бла скульптура да аз-аз оюла тебирейди. Аны бир ненча кере жангыртхан эдиле. Алай ахыр кере кючлюрек эм тутумлуракъ материалладан жангыртыргъа деп оноулашадыла. Ол жумушну скульптор Джуртубайланы Хасаннга буюргъан эдиле. Чыгъарманы алгъыннгы сыфатын сакълай, ол аны акъкъалайны да къошуп жарашдырады. Эсгертмени жангыдан 2014 жылда орнатхан эдиле. Бюгюн да ол кёзню къаууундыра, халкъыбызны къонакъбайлыгъын бла ачыкъ жюреклилигин суратлай сюеледи.

Эсгертиу: Къырымшамхалланы Хамзат Уллу Ата журт урушха дери Тбилисиде суратлау академияны тауусады. Урунуу жолун а Махачкъалада «Дагестанская правда» газетде башлагъанды. Немислиле бла сермешлени биринде ол ауур жаралы да болады. Саулугъуна бакъдыргъандан сора, урушну андан ары бардырырча тюйюл эди. Ол себепден, жашны аскерден эркин этедиле, артха жибередиле. Алай бла Хамзат Басханукович артха, газетге, къайтады. Къазахстанда да анга кеси усталыгъы бла ишлерге онг чыгъады. Ол бу республиканы харкюнлюк жашауун суратлаугъа уллу къыйын салгъан суратчыладан бири эди. «Панфиловцы» деген эсгертме композициясы, «Ётмек», «Темир жол» деген суратлары аны атын кенг белгили этедиле. Дагъыда 1957 жылда ол къарачайлы назмучуланы «Жилтин» деген жыйымдыкъ китапларын ариу жасагъан эди.

Халкъгъа артха къайтыргъа эркин этилгенде уа, ол да Къарачай-Черкесге къайтады. 40-жыллыкъ жетишимли суратчыны кёп ашхы муратлары бар эдиле. Алай ол кезиуде ишге тохташыр онгу болмагъаны ючюн, суратчы Къабарты-Малкъаргъа кёчеди. Мында уа Къырымшамхал улугъа ашхы кёзден къарап, мастерской да бередиле. Мында ол, болмагъанча кёп ишлеп, миллетибизни маданият эм адабият хазналарын байыкъдыргъанды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Жоралау

Билетлени – учуз багъа бла

Быйыл 30, 31 майда бла 1 июньда Элбрус тау-лыжа курортда Сабийлени къоруулауну халкъла аралы кюнюне атап уллу акция бардырыллыкъды. Ол санда гитчелеге канаткагъа билетни багъасы бир сом турлукъду. Биргелерине келген абаданлагъа да элли процентге аз тёлерге онг табыллыкъды.

Акцияны къурагъанла айтханларыча, бир билет бла Азау таладан 3 847 метр бийикликге Гара-Башы станциягъа дери кётюрюлюрге жарарыкъды. Мында Минги тауну этегинде табийгъатны энчи бети ачылады, аны себепли суратха тюшерге аламат жерди. Андан сора да, «Мир» станцияда Уллу Ата журт урушну кезиуюнде Элбрусну немис фашистледен къоруулагъан къызыл аскерчилеге жоралannган музейде сейир экспонатла бла шагъырейленирге жарарыкъды.

Ёмюрлени сакъланнган бугъоуланы деменгили сыфатлары уа кимни да эслерин бийлерчадыла. Дагъыда мында Россейни эм бийикде орналгъан почта пунктундан открытка жиберирге онг барды.

Байрамгъа аталгъан программаны иги кесеги Азау талада ярмарка майданында ётерикди. Аны кезиуюнде сабийлеге тюрлю-тюрлю акцияла бардырыллыкъдыла, хакъсыз попкорн да юлешинирикди. Саулай алып айтханда, юч кюнню ичинде аниматорла гитчеле эрикмезча булжутханлай турлукъдула.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

УФСБ

Жууапдан къутулалмагъанды

Россейни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны келечилери Ространснадзорну Шимал-Кавказ федерал округда бёлюмюню къуллукъчулары бла бирге «Южный» автовокзалны таматасыны терслик ишин тыйгъандыла. Ол транспортда къоркъуусузлукъну жорукъларына бузукълукъла этгенине ишеклик барды.

Нальчикни шахар сюдю, ол РФ-ни КоАП-ыны 11.15.1-чи статьясыны 3-чю кесегине бузукълукъ этгенин тохташдырып, анга административ арест салгъандыла. Оноу кючюне киргенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Эсгертиу

Жумушну женгил тындырырча

Къабарты-Малкъарны Ветеринария управлениясы «Къырал эмда жер-жерли самоуправление органланы ишлерини юсюнден билдириу бла жалчытыу» федерал законнга кёре ведомствону социал сетьледе бёлюмлери болгъанларын эсге салады.

Ветеринария бла байламлы жангычылыкъланы «ВКонтакте» бла «Одноклассники» социал сетьледе эм «Telegram» мессенджерде табаргъа боллукъду. Алада служба бардыргъан магъаналы жумушлагъа аталып сейир суратла, видеола эм къысха билдириуле салынадыла. Анда жерлешлерибиз жарсытхан сорууларын специалистлеге жазаргъа да боллукъдула.

Андан сора да, Управленияны материаллары бла бу ссылкалагъа кирип шагъырейленирге онг барды:

MAX: https://max.ru/id725015484_gos

ВКонтакте: https://vk.com/uprvet07?from=groups

Одноклассники: https://ok.ru/group/70000004250792

Telegram: https://t.me/uprvet07

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатлары эмда КъМР-ни Парламентини аппаратында ишлегенле Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны башчысы **АХОХОВ Таймураз Борисовични** замансыз ёлгенине уллу бушуу этгенлерин билдирип, аны жууукъларына бла ахлуларына къайгъы сёз бередиле.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатлары эмда КъМР-ни Парламентини аппаратында ишлегенле КъМР-ни Парламентини Республикалы Советини экинчи чакъырылыууну, КъМР-ни Парламентини ючюнчю чакъырылыууну депутаты **ТЛЕХАС Заурби Касимовични** ёлгенине уллу бушуу этгенлерин билдирип, аны жууукъларына бла ахлуларына къайгъы сёз бередиле.

Сакълыкъ

Жай кезиу хатасыз озарча

Кёп болмай «Россети Северный Кавказ» – «Каббалкэнерго» биригиуню келечилери жай каникулланы аллында электроюч объектлени къоркъуусузлукъларын жалчытыр мурат бла тинтиуле бардыргъандыла.

Аланы кезиуюнде Нальчик шахарны электросетьлерини специалистлери КъМР-ни Промышленность, энергетика эмда сатыу-алыу министерствосуну келечиси Ислам Карданов бла бирге мектеплеге бла сабий садлагъа жууукъ орналгъан ток ызланы, трансформатор подстанцияланы болумлары бла шагъырейленнгендиле. Эм биринчи, энергообъектледе эшиклери кирит бла жабылгъанларына, жашаугъа къоркъуулу болгъанын билдирген белгиле салыннганларына, тёгереклери бурую бла иги бегитилгенлерине эс бургъандыла.

Эсге сала айтсакъ, «Россети» биригиу электроюч объектле къоркъуусуз болур, ол санда сабийлеге заран салмаз муратда тинтиулени жыл сайын бардырады. Ала жаланда рейдле бла чекленип къалмайдыла. Окъуучулагъа къоркъуусузлукъну жорукъларындан билдириу жаны бла да аслам иш этиледи. Ол санда тематикалы дерсле, конкурсла, викторинала, энергообъектлеге жолоучулукъла да бардырыладыла.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Тинтиуле

Къоркъуусузлукъну жалчыта

Борчлу халда сынауланы ётмеген экскурсоводла эм гидле-тилманчланы ачыкълар муратда жай туризмни кезиуюню аллында республиканы Курортла эм туризм министерствосу тинтиулени бардыргъанды.

Министерствону инспекторлары солугъанлагъа жолоучулукъла къурагъанла кимле болгъанларын тохташдырадыла, керек болса, бу ишге право низамны сакълаучу органланы келечилери да къошуладыла. Туризм жаны бла баш къырал инспектор Заур Гадзаев билдиргеннге кёре, бюгюнлюкде быллай ондан аслам тинтиу бардырылгъанды, аладан экисинде бузукълукъла этилгенлери тохташдырылгъанды. «Кемчиликле Черек районда къоншу регионладан къонакъланы жолоучулукълагъа чыгъаргъанда этилгендиле. Гидлени сынауладан ётгенлерини юсюнден шагъатлыкъ къагъытлары, бейджлери да жокъ эди. Аны бла байламлы административ бузукълукъланы юсюнден протокол жарашдырылгъанды», – дегенди ол.

Биринчи бузукълукъ ючюн экскурсоводлагъа бла гидлеге эсгертиу этиледи, экинчи кере эсепге тюшгеннге уа 10 минг тазир тёлерге тюшерикди. Аны ючюн ведомствода адамланы жолоучулукълагъа аттестациясыз элтгенле жууапха тартыллыкъларын чертедиле. Бусагъатда Экскурсоводланы бир къырал тизмесинде аттестацияны ётген республикабызда бу жаны бла ишлерге эркинликлери болгъан юч жюзден аслам инсан бардыла, аладан сегизи тыш къыраллы тиллени да биледиле.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан
РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары), ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш ред. орунбасары), КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия (жууаплы секретарь), МУСУКАЛАНЫ Сакинат, ТИКАЛАНЫ Фатима, ТРАМЛАНЫ Зухура, УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи – **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**, жууаплы секретарь – **40-28-97**, секретариат – **40-93-62**, корректорла, специалистле – **42-63-52**.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02**, экономика – **42-66-73**, культура – **42-66-76**, социал ишле – **42-75-82**, курортла, туризм эм спорт – **40-39-93**, окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94**, сурат алыучу – **40-59-18**, энчи корреспондент – **42-68-72**, операторла – **42-66-85**.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла. Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе. Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федерал Управлениясы жууаплыды. Телефон: **76-01-21**

Тиражы **1558** экз. Заказ № **1060**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Байсыланы Марзият – дежурный редактор; Ахматланы Люаза (1-чи бет), Бийчеккуланы Жаннета (2-чи бет), Баллиланы Феруза (3-чю бет), Геляланы Валентина (4-чю бет) – корректорла.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5.

Электрон почта: elbor_50@mail.ru